

М. С. Рагачэўская

МОРЫС ХІНДУС ПША ПРА БАЦЬКАЎШЧЫНУ

Эмігранцкая літаратура беларускіх аўтараў першай паловы XX ст. найчасцей звязана з вымушаным характарам эміграцыі, як, напрыклад, у выніку Кастрычніцкай рэвалюцыі, Першай і Другой сусветных войнаў, сталінскіх рэпрэсій. Адной з неадназначных постацяў прозы беларускай міграцыі пачатку XX ст. з'яўляецца і Морыс Хіндус.

Морыс Гершон Хіндус (1891–1969) – імя, якое нават невядома нашаму чытачу, хаця гэта былы наш суайчыннік, аўтар сямнаццаці кніг пра жыццё ў Расійскай імперыі, а пазней – у Савецкім Саюзе ў той іх частцы – Беларусі, што была яго бацькаўшчынай. М. Хіндус эмігрыраваў у ЗША у 1905 г. і пісаў выключна па-ангельску.

Мемуарна-аўтабіяграфічныя і мастацка-дакументальныя творы гэтага пісьменніка-журналіста знаходзяцца ў архіве бібліятэкі Сіракуз. М. Хіндус з’яўляецца аўтарам кніг пра сялянскае жыццё ў Расіі – так усе крытыкі вызначаюць тапаграфічны складнік яго прозы, што, аднак, не заўсёды карэктна. Таму прыйшоў час усё ж вызначыць сапраўдны хранатоп твораў М. Хіндуса і асаблівасці яго мастацкага ўвасаблення. Гэты дынамічны і расквечаны дэталёвымі замалёўкамі хранатоп найбольш яскрава вынікае з такіх твораў аўтара, як «Рускі селянін і рэвалюцыя» (*The Russian Peasant and the Revolution*, 1920), раман «Чырвоны хлеб» (*Red Bread*, 1931), аўтабіяграфічная кніга «Зялёны свет» (*Green Worlds*, 1938), а таксама «Маці Расія» (*Mother Russia*, 1943) і «Падарожнік у двух светрах» (*A Traveler in Two Worlds*, 1971).

Морыс Хіндус нарадзіўся ў габрэйскай сям’і ў вёсцы Вялікае Быкава Слуцкага павета, які з 1793 па 1924 г. складаў адміністрацыйна-тэрытарыяльную адзінку Мінскага намесніцтва, Мінскай губерніі Расійскай імперыі, а затым – Беларускай ССР. Гэтыя землі пабачылі і польскіх паноў, і расейскія парадкі, і незалежнасць, і саветчыну. Бацька М. Хіндуса лічыўся кулаком. У сям’і было аж адзінаццаць дзяцей. Але пасля смерці бацькі насталі цяжкія часы, беднасць і галота. Так, у 1905 г. Морыс, яго маці, сёстры і браты апынуліся ў Нью-Йорку, дзе хлапчуку прыйшлося працаваць на розных дробных работах. Пазней ён здолеў паступіць на навучанне ў старэйшую школу, а затым – у Колгейцкі ўніверсітэт, дзе атрымаў ступень па рускай літаратуры, і ў Гарвард, дзе прадоўжыў вывучаць гісторыю рускага сялянства. Яго вабіла сялянскае жыццё, якое ён добра ведаў і памятаў яшчэ са свайго мінулага. Менавіта таму Хіндус і паехаў працаваць у розных фермерскіх гаспадарках у Паўночным Брукфілдзе акругі Мэдзісан штата Нью-Йорк.

Хіндус успрыняў Кастрычніцкі пераварот неадназначна, і ў першай сваёй кнізе «Рускі селянін і рэвалюцыя» ён падрабязна аналізуе прычыны пралетарскай рэвалюцыі, палітыку царызму і савецкай улады, жыццё простага селяніна і яго свядомасць. Па большасці гаворка ідзе пра новую Расію, аднак вельмі цікава тое, як Хіндус называе Беларусь, якая знаходзілася тады ў складзе Расійскай імперыі: *White Russia* (невядома і нават няма ніякай магчымасці здагадацца, ці мысліў ён гэта як *Беларусь*, ці *Белая Русь*; дзеля стройнасці і гучання па-англійску, расійскую частку імперыі ён называе *Great Russia* – *Вялікароссія? Вялікая Русь?*). Верагодна, што непасрэдным матэрыялам для кнігі пра сялянства і рэвалюцыю паслужыў як уласны досвед – яго жыццё ў роднай вёсцы, так і цесныя зносіны з іншымі, больш пазнейшымі эмігрантамі з Расіі, з якімі ён правёў некалькі месяцаў у 1922 г.

Напісаўшы пра рускіх эмігрантаў некалькі артыкулаў для «*Century Magazine*», Хіндус, па заданні галоўнага рэдактара, накіраваўся ў Расію, каб дакладна вывучыць сістэму калгасаў. У выніку выйшла некалькі кніг: «Выкар-

чаванае чалавецтва» (*Humanity Uprooted*, 1929) і «Чырвоны хлеб». Нядзіўна, што савецкія эксперты калектывізацыі крытыкавалі Хіндуса за неаб'ектыўны паказ савецкай рэчаіснасці. У нейкіх момантах Хіндус шчыра спачувае сялянам, на якіх звалілася неверагодна цяжкае выпрабаванне і такое ж бяспраўе, што і пры цары. Аднак у некаторых іншых пытаннях ён мысліць нават наіўна.

Важкае месца ва ўсёй кнізе «Чырвоны хлеб», якую можна назваць раманам-хронікай, займае апісанне паездкі аўтара на Радзіму, у сваю родную вёску. Застаецца загадкавым факт неназвання беларускіх тапонімаў, калі, між тым, усе астатнія расійскія гарады і весі названы цалкам. Так, адзначаючы прыпынак у горадзе С., па дарозе да сваёй роднай вёскі, Хіндус, безумоўна, мае на ўвазе раённы цэнтр Слуцк. І далей перад намі паўстае цалкам эмацыйнае апісанне наваколля: *Пасля бяссоннай ночы ў цягніку, які пыхцеў, рухаючыся з хуткасцю каня, што бяжыць рыссю, і трасучыся, нібыта акіянскі лайнер падчас шторму, я дасягнуў горада С., апошняга чыгуначнага прыпынку на шляху да маёй старой вёскі. Тут я затрымаўся, толькі каб павітацца са старымі сябрамі і падрыхтавацца да падарожжя пешшу ў мой канчатковы пункт назначэння.*

Быў ранні поўдзень, калі я рушыў у дарогу, і толькі паспеў выйсці на гасцінец, як усвядоміў сабе, якая прыемная розніца была паміж тым светам, дзе я апынуўся, і Масквой ды іншымі гарадамі, што я наведаў. Тут не было бруку на вуліцах, гнятлівага выгляду натоўпаў, змрочных гарызонтаў. Тут былі супакой і яркасць, ветлівасць і надзея, а на кожным павароце – далягляды, што вабілі сваім блакітам. Было цёпла пад высокім сонцам, а на небе нібыта хто павымятаў апошнія шматкі аблокаў. Яшчэ ніколі жаўранкі не здаваліся мне такімі шматлікімі і такімі жвавымі. Бачныя воку ці нябачныя, яны заліваліся багатай гамай спеваў. А палі набылі ўрачысты выгляд [1, с. 134]¹. Далей у кнізе гаворка ідзе пра калектывізацыю, яе бязглуздасць і абсурднасць, пра несправядлівае стаўленне да працы селяніна.

Падчас Другой сусветнай вайны М. Хіндус тры гады працаваў ваенным карэспандэнтам «New York Herald Tribune» у Савецкім Саюзе, вынікам чаго стала кніга «Маці Расія» (*Mother Russia*, 1943). На працягу першых 100 старонак ён апісвае «ліквідацыю» 20 мільёнаў чалавек падчас рэвалюцыі, сталінскіх пяцігодак, «чыстак» і прымусовых галадамораў. Адначасова ствараецца ўражанне, што Хіндус нібыта сцвярджае, што ўсё гэта падштурхнула Расію на 100 год наперад у прамысловым развіцці, паколькі адставанне ад усяго свету было надзвычайным.

У гэтай кнізе ёсць і ўспаміны пра наведванне беларускіх мясцін. Два эпізоды асабліва ўражваюць. Хіндус аналізуе прыняцце ці непрыняцце насельніцтвам планаў пяцігодак і абяцанняў прыхільнікаў савецкай улады. Так, ён разглядае дзве катэгорыі людзей: першыя натхнёна вераць у прапаганду і гораха заклікаюць забыцца на нястачу мяса, хлеба, мыла і ўсяго самага неабходнага, пераचाкаць, перацярпець, каб потым напоўніцу цешыцца здабыткамі новага ладу жыцця. Такі эпізод аўтар назіраў у адной з беларускіх вёсак:

¹ Тут і далей пераклад наш. – М. Р.

У вёсцы, у Беларусі, у вялікім крытым саломай свірне з двума ліхтарамі, што дыміліся на слупах, дзяўчына-габрэйка, усяго толькі сямнаццаці год ад роду, стоячы на тыльным баку калёсаў, гнеўна абуралася на буркуноў, разбуральшчыкаў, сабатажнікаў. Яна абяцала натоўпу азлобленых, расчараваных мужчын і жанчын усе багацці свету, калі толькі забудуцца на непасрэдных дэфіцыт мяса і цукру, скуры і тэкстылю, свечак і газы, і ўсю сваю фізічную энергію і сардэчны запал прыкладуць да працы на сваіх зямельных дзялянках і ў сваіх хлявах. Людзі выкрыквалі пратэсты і кпілі, то там, то сям з горыччу смяліся. Але дзяўчына прадаўжала ісці наперад са сваёй верай апантанага евангеліста, і ўрэшце рэшт, атрымала, хаця ж і неахвотную, але падтрымку новага ладу жыцця ў вёсцы [2, с. 191]. З іншага боку, тыя, хто выказваў нейкае сумненне, ціха знікалі па начах.

Сам Хіндус наведваў Старыя Дарогі, дзе ён бываў і раней і дзе смакаваў вытанчаныя стравы ў чыгуначным рэстаране! Цяпер жа, падчас савецкага існавання, тут было пуста: ні мяса, ні масла, ні рысу, ні джэмаў, ні іншых цудоўных страў [2, с. 150].

Падчас халоднай вайны Хіндус вельмі крытычна ставіўся да савецкага ўрада, хаця заўжды размяжоўваў Крэмль і просты народ. Сваю кнігу «Крызіс у Крамлі» (*Crisis in the Kremlin*, 1953) ён напісаў у якасці асуджэння савецкай палітыкі і ў падтрымку сялян, якім аўтар вельмі спачувае. Як пішуць крытыкі, Хіндус спрыяў разуменню амерыканцаў аб тым, што адбываецца ў Савецкім Саюзе ў 20–30-я гады.

Яго падарожжы не абмежаваліся Савецкім Саюзам: у 1947 г. М. Хіндус пабываў у Іране, Іраку, Егіпце і Палесціне. Пісьменнік быў жанаты, амаль ўвесь час пражываў у сельскай мясцовасці, у Паўночным Брукфільдзе. Памёр ён ва ўзросце 78 гадоў у Нью-Йорку.

Завяршаючы гэта маленькае даследаванне, прывяду цытату з апошняй кнігі Морыса Хіндуса «Падарожнік у двух светах» (*A Traveler in Two Worlds*, 1971), надрукаванай ужо пасля смерці аўтара: Здавалася, нібыта толькі ўчора я з'ехаў на вазку з сенам з затопленай у балоце вёсачкі. І раптам усё гэта здалося вельмі даўнім, нібыта з іншага жыцця. І цяпер, калі я быў на шляху ў сваю Старую Краіну, дзе, магчыма, прабуду цэлы год, калі балышавікі мне выдадуць дазвол, я раптам усвядоміў, што цікава, але ў мяне не было аніякіх эмацыйных пачуццяў наконт майго туды вяртання. Мая вёска, а не Расія, была маёй краінай. Мой інтарэс да Расіі быў халодна прафесійным; гэта была краіна, за якой можна назіраць, аб якой можна пісаць рэпартажы, але ў якую ніколі б зноў не паехаў жыць.

І толькі калі я думаў пра старую вёску, усяго мяне агарнулі пачуцці. Яна, а не царства самадзержцаў, выклікала ў мяне замілаванне. Я разумеў, што маё стаўленне да ўсяго гэтага было сялянскім – глыбокая любоў да таго месца, дзе нарадзіўся, і абывакавасць да ўсяго, што пралягло па-за межамі знаёмых сенажацяў і лясоў. Мая настальгія тычылася выключна таго кавалачка зямлі, дзе мы збіралі ягады і грыбы, лесу, дзе збіралі дубовыя

лісты, якімі нашыя маці абгортвалі свежаспечаны хлеб; месца, дзе мы шукалі апалыя галінкі для печы, дзе мы гойсалі па садах і гародах, лазілі на высокія дрэвы, з якіх скідвалі варанячыя гнёзды [3, с. 312].

Такім чынам, Морыс Хіндус уяўляе сабою цікавы літаратурны феномен: у яго прозе спалучаюцца гістарызм, аўтабіяграфізм, мастацкасць і глыбокі псіхалагізм, што дазволіў аўтару тонка адчуць і выявіць у творах душу чалавека – асабліва «маленькага» чалавека, селяніна. Проза нашага былога суайчынніка, безумоўна, вартая далейшага вывучэння, а таксама перакладання з англійскай мовы.

ЛІТАРАТУРА

1. *Hindus, M. Red Bread* / M. Hindus. – L. : Jonathan Cape, 1931. – 348 p.
2. *Hindus, M. Mother Russia* / M. Hindus. – L. : Collins, 1945. – 351 p.
3. *Hindus, M. A Traveler in Two Worlds* / M. Hindus. – N.Y. : Doubleday, 1971. – 326 p.